

INES MARKOVČIČ¹

“Oni”. Analiza medijskega diskurza: *Mladina* in spletni forumi

Izveček: V prispevku bomo predstavili kritično in lingvistično analizo nekaterih pomembnih struktur diskurza, s katerimi se v slovenskih medijih vzpostavlja negativen, nestrpen in izključujoč odnos do etničnih manjšin z območja bivše Jugoslavije v Sloveniji, pri čemer smo si za študijo primera izbrali tednik *Mladina* in njegove spletne forume. Opirajoč se na lingvistične reprezentacije v revijalnem in spletnem diskurzu, skušamo pokazati, da so vsi pomeni v medijih družbeno skonstruirani ter da so vsi diskurzi družbena praksa, s katero se (lahko) reproducirajo ideološke in nestrpne reprezentacije o etničnosti, zaradi česar se bo treba v prihodnosti še večkrat pogovarjati o etiki novinarskega diskurza.

Gljučne besede: nestrpnost, sovražni govor, novinarski diskurz, spletni forumi

UDK 323.1:316.77

“Them”. An Analysis of Media Discourse: *Mladina* and On-Line Forums

Abstract: The paper presents a critical and linguistic analysis of certain major discourse structures used by the Slovene media to establish a negative, intolerant, and exclusive attitude to the ethnic minorities from the former Yugoslav republics. The presentation is based on our study of *Mladina*, a Slovene political weekly, and its on-line discussion groups. Drawing upon linguistic representations in print and on-line discourse, we attempt to show that all meanings expressed by mass communication texts are social constructs and that every kind of discourse is a social practice, through which ideological and intolerant representations of ethnicity are reproduced. Obviously, the ethics of journalistic discourse will have to be addressed in the future more than once.

Key words: intolerance, hate speech, journalistic discourse, on-line discussion groups

¹Ines Markovčič je podiplomska študentka na Institutum Studiorum Humanitatis, Fakulteti za podiplomski humanistični študij v Ljubljani, smer medijski študiji. E-naslov: ines.markovcic@mladina.si.

V vsakdanjem slovenskem javnem in medijskem diskurzu o etničnih skupinah z območja bivše Jugoslavije se je poleg stereotipov razbohotil tudi t. i. sovražni govor, katerega besede povzročajo ne le negativnega, temveč tudi žaljiv, zaničljiv, ponižujoč odnos do manjšin. Vlasta Jalušič pravi, besede pogosto presegajo svojo (navidezno) umeščenost v simbolno. In prav to je ena od najbolj problematičnih razsežnosti sovražnega govora, ki sicer najprej oblikuje negativne podobe drugih in drugačnih, nato simbolno zanika njihovo človeško existenco in – na koncu – teži k samemu izničenju “drugega”.²

Uporaba sovražnosti kot retoričnega stratagema namreč omogoča, da se dosežejo štirje specifični cilji: (1) prizadeti čustva, (2) očrniti podobo, (3) prizadeti trajno in nepopravljivo zlo in v zadnji instanci (4) osvojiti.³ Ključ za razumevanje sovražnega govora sta torej dve skupini: na eni strani so žrtve (manjšine, ki ustvarjajo identiteto na podlagi svojih karakteristik), na drugi strani pa retoriki (dominantne skupine, ki uporabljajo sovražni govor z namenom, da uničijo veljavnost teh karakteristik, uveljavijo svoje sebične cilje, krivijo druge za probleme in legitimizirajo dominantnost njihove moči). Skratka, sovražni govor se ne uporablja kot del načrtovane politične propagande, temveč zato, da se v družbi oblikujejo takšne zunanje in notranje skupine, ki utrjujejo in upravičujejo ideološko polarizacijo (pozitivni) “mi” – (negativni) “oni”.

V prispevku bomo z analizo medijskega diskurza skušali prikazati, kako diskurz nekaterih slovenskih medijev utrjuje in upravičuje ideološko polarizacijo pozitivnih Slovencev (“mi”) in negativnih pripadnikov etničnih manjšin z območja bivše Jugoslavije, ki živijo v Sloveniji (“oni”). Za analizo središčne vloge medijev pri reprodukciji etnične nestrpnosti bomo obravnavali 25 Mladininih prispevkov na temo etnične skupine/manjšine z območja bivše Jugoslavije v Sloveniji, objavljenih v obdobju 2001–2005. Raziskovalni problem študije je bil ne le, kako novinarji pišejo o pripadnikih etničnih manjšin, temveč tudi, kako bralci percipirajo te prispevke ter kako govorijo z drugimi in o drugih članih iste ali drugih etničnih skupin (znotraj- in medskupinski diskurz spletnih forumov). Tako smo študijo primera razširili tudi na analizo diskurza spletnih forumov, s katero smo ugotavljali (ne)strpne odzive bralcev na analizirane prispevke. Raziskava je pokazala, da jezik diskurza (tako Mladininih prispevkov kot tudi splet-

---

² Jalušič, 2001, 15.

³ Whilllock, 1995, 35–36.

nih forumov) ni nevtralen, temveč izrazito stereotipen, pristranski (bodisi se je to kazalo neposredno, manifestno, eksplicitno bodisi posredno, latentno, prikrito), jezik se je tako rekoč izkazal kot zelo konstruktiven mediator⁴ pri reprodukciji etnične nestrpnosti. V nadaljevanju prispevka opozarjamo na nekatere najpogostejše in najostreje primere in opise diskurzivnih struktur, s katerimi se je v Mladininih prispevkih in na spletnih forumih⁵ udeležal princip ideološkega kvadrata,⁶ tj. pozitivna samoreprezentacija in negativna reprezentacija drugih.

TOPIKE

Prevladujoča topika vpliva na agendo o tem, kaj javnost misli in govori,⁷ ter v določeni meri določa, kako bralci razumejo in se odzivajo na posamezne novinarske prispevke. V medijih je ponavadi izražena in vidna že v naslovih in podnaslovih.

Iz naslovov in podnaslovov analiziranih Mladininih prispevkov in forumov smo ugotovili, da topike, ki govorijo o etničnih manjšinah z območja bivše Jugoslavije, niso raznolike; ponavadi je šlo za eno in isto listo prednostnih tem: priseljevanje, kriminal, nestrpnost (predvsem verska), zaposlenost in izobraženost manjšin, narodnostne in jezikovne razlike, jezik poučevanja (npr. pouk v srbsčini), neenakopravnost in družbenoekonomski problemi. Zlasti v naslovih forumov so bile etnične manjšine z območja bivše Jugoslavije v Sloveniji redkokdaj pozitivno prezentirane, saj so udeleženci spletnih forumov nanje pogosto gledali kot na večji problem, ki se ga je treba znebiti: “Ven z vsem tujim!”⁸ ali “cefurji raaus”,⁹ medtem ko so jih v Mladininih prispevkih bolj izpostavljali kot vprašljiv in skrb vzbujajoč družbeni problem: “Neenakopravne manjšine” (nadaslov),

---

⁴ Fowler, 1991, 1.

⁵ Citati, ki jih v naslednjih poglavjih povzemamo iz Mladininih prispevkov in forumov, so dobesedno pretipkani, brez vmesnih popravkov ali prilagajanj slovenskemu knjižnemu jeziku, zato se ponekod pojavljajo tudi zelo grde, neknjižne, nedostojne, neprimerne in žaljive besede. Zaradi predstavitve problema smo menili, da je bolje, če jih obdržimo v izvorni obliki oziroma jih ne “prezremo”.

⁶ van Dijk, 1997, 33.

⁷ van Dijk, 1997, 168.

⁸ Udeleženec spletnega foruma z imenom “David”, Šuljić, T., 2003, “Pouk srbsčine v Mariboru”, http://www.mladina.si/tehdnik/200344/clanek/uvo-manipulator-tomica_suljic/.

⁹ Udeleženec on-line foruma z imenom “Peter”, Jud, A., 2001, “Družba nas zaničuje, zakaj bi se ji prilagajali”, <http://www.mladina.si/tehdnik/200108/clanek/slovenscina2/>.

“Zakaj Neslovenci nimajo pravice do pouka v materinščini?”¹⁰ (naslov), brez negativnih vrednostnih konotacij, kvečjemu so bili negativno predstavljeni Slovenci: “Nestrpnost med Slovenci” (nadnaslov), “Zakaj morajo Bosanci sami dokazovati, da niso krivi?”¹¹ (naslov), pri čemer so se Mladinini novinarji oprli tudi na kakšne statistične podatke: “Nacionalistični učenci in dijaki” (nadnaslov), “Slovenski učenci in dijaki so v Evropi na prvem mestu glede nestrpnosti do svojih vrstnikov druge narodnosti ali veroizpovedi”¹² (naslov). Sporočali pa so tudi o rešitvah teh problemov, na primer: “Ustanovljen je bil odbor za strpnejšo Slovenijo”¹³ (naslov), pri katerem so v nadnaslovu obvezno omenili tudi krivca (“Rasizem po slovensko”), zaradi katerega je bilo treba ustanoviti odbor za strpnejšo Slovenijo.

Tako smo ugotovili, da so bili Mladinini novinarji vse prej kot “prizanesljivi”, ko so poročali in komentirali o nestrpnosti Slovencev v odnosu do etničnih manjšin z območja bivše Jugoslavije, če pa so že poročali o slovenski nestrpnosti, Slovencev pri tem niso opravičevali (“Slovenski rasizem”),¹⁴ drugače kot udeleženci spletnih forumov, ki so etnične manjšine večinoma izpostavljali kot glavne krivce vseh problemov v družbi (“iz današnje Dnevnikove Črne kronike”).¹⁵

Nekateri udeleženci so tudi diskutirali o samem načinu novinarskega poročanja, češ da Mladinini novinarji z izstopajočimi in skrb zbujajočimi naslovi in vsebino svojih prispevkov skušajo namerno le še bolj razvneti slabo voljo in nestrpno diskusijo na forumih (“Spet en Mladininih člankov na temo provociranja in je škoda vsakega komentarja”).¹⁶ Drugi udeleženci spletnih forumov pa so celo apelirali na medijsko naklonjenost etničnim manjšinam z območja bivše Jugosla-

---

¹⁰ Mekina, I., 2001, <http://www.mladina.si/tehdnik/200108/clanek/nepriznane/>.

¹¹ Žerdin, A. H., 2003, http://www.mladina.si/tehdnik/200341/clanek/slo-tema-ali_h_zerdin/.

¹² Vidali, A., 2004, <http://www.mladina.si/dnevnik/47511/>.

¹³ Ozmec, S., 2002, <http://www.mladina.si/dnevnik/17017/>.

¹⁴ Pirc, V., 2003, <http://www.mladina.si/tehdnik/200328/clanek/rasizem/>.

¹⁵ V tej izjavi eden izmed udeležencev s sklicevanjem na dogodek iz Dnevnikove črne kronike upravičuje svojo nestrpnost, češ da so za ves kriminal krivi pripadniki etničnih manjšin z območja bivše Jugoslavije. Udeleženec spletnega foruma z imenom “Neznanec”, Štefancič jr., M., 2004, “Zbrane misli velikega igralca”, http://www.mladina.si/tehdnik/200406/clanek/slo-tema-marcel_stefancic_jr/.

¹⁶ Udeleženec spletnega foruma z imenom “Biba”, Jud, A., 2001, “Družba nas zaničuje, zakaj bi se ji prilagajali”, <http://www.mladina.si/tehdnik/200108/clanek/slovenscina2/>.

vije, češ krivica, ki se zgodi Slovincu, pa v medijih ni vredna objave: “Sem prepričan, da o tem v nobenem mediju ne bo napisanega niti besede. N. se zvečer odpravi domov, ker prihaja iz Sodčka ji sledijo štirje neslovinci, katere na videz pozna, saj so vsi iz Fužin. Brez razloda jo eden udari, pade po tleh, izgubi zavest, kar še ni zadosti. Potrebne so bile še brce in rezultat je ta, da ima počeno lobanjo, modrice po obrazu in drugih delih telesa, pa vse zaradi negativne propagande v medijih. Še enkrat naj napišem, da se o tem v medijih ne bo pisalo, saj bi mogoče kakšnemu zbudili naklonjenost.”¹⁷

Strinjamo se z zgornjim udeležencem, ker menimo, da bi morali mediji zadeve vedno predstavljati večplastno, z več različnih zornih kotov (npr. prednosti za učenje tudi maternega jezika etničnih skupin z območja bivše Jugoslavije v slovenskih šolah so ..., slabosti pa ...), ne pa s takojšnjim očitkom, češ da je Slovenija neenakopravna (po možnosti je to izpostavljeno že v naslovu). S tem se bo le še bolj razvnela nestrpna diskusija na spletnih forumih. Tu ne mislimo le na slovenske bralce prispevkov, temveč tudi na pripadnike etničnih manjšin z območja bivše Jugoslavije, ki si že na samem začetku branja prispevkov na podlagi izstopajočih naslovov ustvarijo podobo o nestrpnosti Slovencev. Novinarji bi zato morali biti še posebej pozorni na to, s kakšnimi naslovi in podnaslovi začenjajo svoje prispevke.

SEMANTIKA

Z analizo pomenov in izbire besed v posameznem diskurzu lahko ugotovljamo različne prijeme, ki konstruirajo pozitivne podobe “nas” in negativne podobe “njih” oziroma utrjujejo ideološko polarizacijo “mi” kot pozitivni in “oni” kot negativni.

Zelo znano in pogosto je t. i. navidezno zanikanje,¹⁸ ko zanikamo možnost, da bi imeli karkoli proti “njim” (npr. predsodke ali nestrpnost), medtem ko izražamo svoje – negativno – mnenje: “Nimam nič proti njim, sam me zanima, kaj bi se zgodilo, če bi Slovenci toliko jokali v Srbiji ali Črni G. Mislim, da bi jih takoj dobili po pički.”¹⁹ S takšnimi in podobnimi komentarji, ki primerjajo nasprotno,

¹⁷ Udeleženec spletnega foruma z imenom “Gebls”, Žerdin, A. H., 2001, “Zgodba o sprtih straneh”, <http://www.mladina.si/tehdnik/200128/clanek/belina-2/>.

¹⁸ van Dijk, 1997, 170.

¹⁹ Udeleženec spletnega foruma z imenom “Panter”, Petrovičič, P., 2002, “Srbi v Sloveniji zatirani?”, <http://www.mladina.si/tehdnik/200230/clanek/m-srbija/>.

se skušamo predstaviti kot pozitivni, saj se v nasprotni situaciji ne bi vedli tako negativno (“dobiti jih po pički”), kot bi se “oni”. Obenem pa ne pozabimo poudariti, da sicer “nimamo nič proti njim”, s čimer prikrijemo tisto plat, ki bi nas utegnila predstaviti kot negativne.

Podobno lahko ugotovimo tudi pri t. i. navideznem priznanju,²⁰ pri katerem iščemo in utemeljujemo opravičila za svoj negativni odnos do “njih”: “Je tako, da se je potrebno prilagoditi! Naši “južni bratje” govorijo, kako jih ponižujemo, ampak tudi oni ne kažejo spoštovanja (ne vsi seveda) do našega jezika. Če živiš v neki tuji državi, se moraš z domačini, načeloma pogovarjati v njihovem jeziku, tako pač je!”²¹ Zgornja izjava udeleženca spletnega foruma kaže, kako lahko s sklicevanjem na kulturno in jezikovno neprilagodljivost (“ne kažejo spoštovanja do našega jezika”) opravičujemo svoje negativno ravnanje v odnosu do “njih” (“jih ponižujemo”).

Navidezno priznanje pa se v diskurzu ne kaže le z opravičevanjem lastnih negativnih dejanj, temveč tudi s sprevrčanjem dobronamernih dejanj, predlogov drugih (npr. predlog o dodatnem pouku maternega jezika v slovenskih šolah) v negativna, odvečna, kot nekaj povsem nepotrebne: “Hmmm ... sicer tudi sama otroke poučujem tuj jezik, vendar pa ne vidim smisla, zakaj bi se otroci učili srbskega jezika kot ‘maternega jezika’ – saj koliko sem obvescena, so zaenkrat uradni jeziki v sloveniji slovenscina, italjanscina in madzarscina (manjsine). Sicer pa koliko poznam zadeve, otroci srbskih družin ze tako ali tako perfektno obvladajo ta jezik (ker doma tako ali tako ne govorijo slovensko!), tako da mislim, da ni potrebe za pouk le-tega na soli?”²² Avtorica te izjave je s sklicevanjem na “zaenkrat uradne jezike v Sloveniji” jasno izpostavila ločnico med manjšinami, katerih jezik je v Sloveniji uradno priznan, in manjšinami, katerih jezik v Sloveniji uradno ni priznan, zaradi česar je jezik prvih in njegova prisotnost v slovenskih šolah nekaj povsem normalnega, samoumevnega, upravičenega, jezik slednjih pa nekaj povsem nepotrebne. Kajti slednjega, kot v nadaljevanju argumentira, že tako ali tako “perfektno obvladajo doma, kjer ne govorijo slovensko” (del te izjave še posebej poudari z ločilom – klicajem). Zdi se, kot da pripadniki italijanske in ma-

---

²⁰ van Dijk, 1997, 170.

²¹ Udeleženec spletnega foruma z imenom “Primož”, Jud, A., 2001, “Družba nas zaničuje, zakaj bi se ji prilagajali”, <http://www.mladina.si/tehdnik/200108/clanek/slovenscina2/>.

²² Udeleženka on-line foruma z imenom “Putkica”, Šuljić, T., 2003, “Pouk srbsčine v Mariboru”, http://www.mladina.si/tehdnik/200344/clanek/uvo-manipulator--tomica_suljic/.

džarske (uradne) manjšine sploh ne govorijo doma v svojem maternem jeziku, temveč v slovenščini, in je zato potrebna skrb pri ohranjanju njihovega jezika s poučevanjem v slovenskih šolah. V tem se torej kaže njeno zgolj navidezno priznavanje manjšin in njihovega jezika glede na to, “koliko pozna zadeve”.

Nič manj pogost v diskurzu pozitivne podobe “nas” in negativne podobe “njih” pa tudi ni t. i. prenos.²³ O njem govorimo takrat, ko lastna negativna mnenja/ravnanja zagovarjamo in upravičujemo s sklicevanjem na druge primere, probleme, ko nam je bila storjena krivica prav tako kot “njim”, pa ni nihče ustrezno ukrepal. Tipični primer prenosa je denimo: “V poročilu o Avstriji pa ECRI naprimer slovenske manjšine na Koroškem in (nepriznane) na Štajerksem sploh ne omeni!! Čeprav so ji kršene z usravo zagotovljene pravice.”²⁴ Ali pa: “Zakaj pa bi moral naš šolski sistem skrbet za identiteto nekih srbov?! Verouka se sistem otepa ko hudič križa, ko se gre za srbski jezik, književnost in zgodovino pa ni problema. Če je že potreben dodaten pouk naj bo to slovenska književnost, jezik in literatura. Konec koncev živimo v Sloveniji in ne srbiji.”²⁵ V obeh primerih sta avtorja izjav podala svoje mnenje tako, da sta namesto fokusiranja na problem, ki je bil predmet debate na forumih (tj. poročilo ECRI o nestrpnosti Slovencev do manjšin in problem uvedbe srbskega jezika v slovenske šole), ta problem prenesla na drugega (tj. ker ECRI v svojem poročilu ne omenja nič o neenakopravnem statusu slovenskih manjšin na avstrijskem Koroškem in Štajerskem, naj tudi nestrpnost Slovencev ne bi bila sporna, in ker slovenski šolski sistem ne upošteva predloga po uvedbi verouka v slovenskih šolah, naj tudi ne bi bilo razloga za upoštevanje predloga po uvedbi srbskega jezika). Prav s prenosom problema pa nista zanikala (sicer z upravičevanjem in utemeljevanjem) nestrpnosti Slovencev do manjšin.

Z zgornjimi primeri semantične analize smo skušali prikazati, da se z besednimi zvezami lahko obdrži pozitivno in strpno samopodobo, s tem ko se pozornost preusmerja na razloge, ki upravičujejo negativna dejanja/ravnanja. Ne glede na vrsto semantičnega prijema je bila prezentacija vedno ista: “mi” mislimo dobro, “oni” pa slabo, “mi” smo pozitivni, “oni” pa negativni. Kot pravi van Dijk, ta princip lahko zasledimo v slehernem diskurzu, bodisi v bolj neformalnem, sub-

²³ van Dijk, 1997, 170.

²⁴ Udeleženec spletnega foruma z imenom “karantanec”, Pirc, V., 2003, “Slovenski rasizem”, <http://www.mladina.si/tehdnik/200328/clanek/rasizem/>.

²⁵ Udeleženec spletnega foruma z imenom “Neznaneec”, Šuljić, T., 2003, “Pouk srbsčine v Mariboru”, http://www.mladina.si/tehdnik/200344/clanek/uvo-manipulator-tomica_suljic/.

tilnem bodisi v bolj formalnem, uradnem.²⁶ V Mladininih prispevkih in spletnih forumih smo ga večkrat zasledili pri slednjih (torej v bolj neformalnem, subtilnem diskurzu), v katerih se je nestrpnost do etničnih manjšin z območja bivše Jugoslavije najpogosteje izražala s predlogi kot je “ampak” – v smislu ne da jim nasprotujemo, “ampak” ogrožajo slovenski narod, ali konkretnije: “Nikakor to ni učenje tujega jezika ampak pranje možganov z mitološko zgodovino srbskega naroda ...”²⁷ V Mladininih prispevkih pa se je nestrpnost do etničnih manjšin z območja bivše Jugoslavije bolj kot s predlogi izražala z različnimi pomeni besed in besednih zvez, odvisno od virov,²⁸ na katere so se sklicevali Mladinini novinarji: nekateri so bili bolj eksplicitni (“Preprečiti je treba spopad ‘sprtih strani’”²⁹), drugi bolj implicitni, da skoraj ni bilo več razvidno, ali je šlo za izražanje o nestrpnosti Slovencev (“v Sloveniji stopnja nestrpnosti je, ni pa tako visoka, da bi realno ogrožala demokracijo, strpnost in sožitje. Vseeno pa stopnja ni tako majhna, da bi jo morali imeti za zanemarljiv pojav. Moramo se mu bolj posvetiti, saj gre za negativen odnos do drugačnih, drugačni pa smo vsi.”)³⁰

BESEDIŠČE

Besedišče vsakega jezika je osnovni vir, s katerim se ohranja področje skupnih izkušenj ali delovanja, ki *se prenaša od osebe k osebi, iz generacije na generacijo*.³¹ Z besedami se izražajo klasifikacije odnosov med ljudmi v neki družbi, ki ustrezajo vrednotam vladajoče ideologije.

Tako denimo v okviru besedišča slovenskega jezika (bodisi formalnega bodisi neformalnega diskurza) obstaja več različnih klasifikacij odnosa Slovencev do etničnih skupin, ki živijo v Sloveniji, kar dokazujejo že sama različna poimenovanja za pripadnike etničnih skupin z območja bivše Jugoslavije v Sloveniji. V Mla-

---

²⁶ van Dijk, 1997, 170.

²⁷ Udeleženec spletnega foruma z imenom “Karantanec”, Šuljić, T., 2003, “Pouk srbščine v Mariboru”, http://www.mladina.si/tehdnik/200344/clanek/uvo-manipulator-tomica_suljic/.

²⁸ Med analiziranimi prispevki so bili naslednji najpogostejši viri: Janez Janša, Marjan Podobnik, Milan Kučan, ministrstvo za šolstvo, Janez Drnovšek, policija, pripadniki etničnih manjšin z območja bivše Jugoslavije ...

²⁹ Žerdin, A. H., 2001, “Zgodba o sprtih straneh”, <http://www.mladina.si/tehdnik/200128/clanek/belina-2/>.

³⁰ Pirc, V., 2003, “Slovenski rasizem”, <http://www.mladina.si/tehdnik/200328/clanek/rasizem/>.

³¹ Fowler, 1991, 54.

dininih prispevkih so jih viri informacij največkrat imenovali z naslednjimi poimenovanji:³² Neslovenci, “novodobne” manjšine, Muslimani, Hrvati, Makedonci, Jugoslovani, Bosanci, Srbi, Črnogorci, priseljenci, ljudje, ki niso “čisti” Slovenci, srbski izseljenci, srbske narodnosti, “izmečki”, južnjaki, nekdanji bratje, čefurji ipd. Nemalokrat negativna in žaljiva poimenovanja pa so jim podeljevali udeleženci spletnih forumov: Srbendi, srbska manjšina, Neslovenci, južnjaki, Muslimani, bratski narodi, te “manjšine”, čefurji, čefurji, priseljenci, izseljenci, tujci, Balkanci, južni bratje, narodi “južno od Kolpe”, naši južni sosedi, “nečisti” Slovenci, jugoviči, južna brača, čapci, jugosi, prišleki ...

Zgornji primeri kažejo, da je način poimenovanja pomemben družbenolingvistični indikator, ki odpira vprašanja *moči*, *distanciranosti*,³³ (ne)sprejemljivosti ter občutkov bližine in oddaljenosti v odnosu do etničnih manjšin z območja bivše Jugoslavije, ki živijo v Sloveniji.

Strategija etničnega distanciranja s pomočjo besedišča vključuje, poleg poimenovanja, tudi rabo zaimkov.³⁴ Posameznik lahko pokaže distanco, nestrinjanje ali zavračanje drugih etničnih skupin s tem, ko s poudarjeno rabo zaimkov in svojilnih pridevnikov (“mi”, “naša” skupina ipd.) v svojem govorjenju (ali pisanju) povečuje skupino, ki ji pripada. Takšna vrsta pozajmljanja se lahko v primeru pretiranega poudarjanja večvrednosti lastne skupine in manjvrednosti drugih skupin razvije v obliko osebnega etnocentrizma. Pri analizi Mladininih prispevkov in spletnih forumov smo ugotovili, da je bila pri slednjih poudarjena raba zaimkov še posebej pogosta. Največkrat se je pojavljala skupaj s t. i. prenosom, češ “mi” smo že tako na slabšem, zakaj bi “njim” dajali prednost: “V posočju so NAŠI ljudje še vedno brez stabilne strehe nad glavo, polhno je NAŠIH brezposelnih in polhno je NAŠIH družin, ki jih je zarad takih in drugačnih dejavnikov prizadela revščina. Če ne drugače bi rajši dal NAŠIM kmetom ves denar, ki je namenjen imigrantom. Ne vem zakaj bi dajal moj denar nekemu tujcu, ki je dolgoročno prisiljen it v kriminal in ki mi ga sploh ne paše gledat na zemlji. To da dovolimo, da se masovni imigranti zatekajo k nam in v Evropo je razvajanje tretjega sveta in hkrati njihovo nazadovanje. Vsak ki je pameten bo zapustil svojo domo-

³² Ker so se nekatera navedena poimenovanja ponavljala v več analiziranih prispevkih, ne navajamo naslovov posameznih prispevkov, kot to počnemo pri ostalih citiranih izjavah.

³³ Fowler, 1991, 99.

³⁴ van Dijk, 1997, 171.

vino v bedi po modernih kriterijih. Tam pa ostanejo sami gumbci, ki ne znajo niti kave skuhat, kaj šele pridelat (banalni primer).³⁵

Pripadnike etničnih manjšin z območja bivše Jugoslavije so novinarji in udeleženci spletnih forumov pogosto imenovali še z drugimi besedami, ki so poudarjale temeljno ločnico med "nami" in "njimi": "neuke snažilke", "natakarji"³⁶ ... (novinarji), "primitivci", "drogeraši", "dilerji", "izmečki", "tatovi koles", "vandalji", "pretepači", "srbijanske in bošnjaške skupine morilcev"³⁷ ... (udeleženci spletnih forumov). Takšni in podobni izrazi so se zlasti na spletnih forumih znova in znova ponavljali. Nenehno so se poudarjale ene in iste stereotipne predstave, in sicer da so pripadniki etničnih manjšin s področja bivše Jugoslavije (1) kriminalci in pretepači ("nas ropajo", "napadajo po cestah", "nam težijo z noži" ...),³⁸ (2) kulturno in jezikovno neprilagojeni ("neslovenski govorečo balkanarijo",³⁹ "nam nihče ne bo vsiljeval južnjaške kulture, ki mi je primitivna in nezrela za kakršnokoli asimilacijo"⁴⁰), (3) leni, kradljivci delovnih mest Slovencev ("Priseljenci so leni in odžirajo kruh domačinom. Če to ne bi bili, bi ostali doma"⁴¹) (4) imajo značilno zunanjo podobo ("južnjaki v trenirkah"⁴²) itd.

Sicer pa diskusije spletnih forumov niso bile vedno in izključno "napadalne" ali nestrpne do etničnih manjšin z območja bivše Jugoslavije. V njih so se pogosto koncentrirale tudi takšne besede, ki so napadale udeležence in njihov preveč žaljivi jezik: "Tisti, ki najbolj propagirate strpnost, ki ste najbolj človekoljubni ste največji nestrpneži. Sploh ne odgovarjate z argumenti ampak namesto argumen-

³⁵ Udeleženec spletnega foruma z imenom "Cedo", Ozmec, S., 2002, "Prebujena desnica", <http://www.mladina.si/tehdnik/200249/clanek/m-skini/>.

³⁶ Štefančič jr., M., 2004, "Zbrane misli velikega igralca", http://www.mladina.si/tehdnik/200406/clanek/slo-tema--marcel_stefancic_jr/.

³⁷ Udeleženec spletnega foruma z imenom "Gebls", Žerdin, A. H., 2001, "Zgodba o sprtih straneh", <http://www.mladina.si/tehdnik/200128/clanek/belina-2/>.

³⁸ Udeleženec spletnega foruma z imenom "Urosh", Žerdin, A. H., 2001, "Zgodba o sprtih straneh", <http://www.mladina.si/tehdnik/200128/clanek/belina-2/>.

³⁹ Udeleženec spletnega foruma z imenom "Avblus", Pirc, V., 2003, "Slovenski rasizem", <http://www.mladina.si/tehdnik/200328/clanek/rasizem/>.

⁴⁰ Udeleženec spletnega foruma z imenom "Gebls", Žerdin, A. H., 2001, "Zgodba o sprtih straneh", <http://www.mladina.si/tehdnik/200128/clanek/belina-2/>.

⁴¹ Udeleženec spletnega foruma z imenom "Gebls", Žerdin, A. H., 2001, "Zgodba o sprtih straneh", <http://www.mladina.si/tehdnik/200128/clanek/belina-2/>.

⁴² Udeleženec spletnega foruma z imenom "Tadej", Žerdin, A. H., 2001, "Zgodba o sprtih straneh", <http://www.mladina.si/tehdnik/200128/clanek/belina-2/>.

tov mečete žaljivke v smislu “ti pa tega tako ne bi razumel, ker si prebutast”. Torej ne argumentirate, ampak samo žalite. Nasprotna stran vam vsaj argumentirano pove za kaj in kako se zavzema. Začenjam se spraševati kdo je res tu gor nestrpež.”⁴³

Nekateri udeleženci pa so na takšna opozorila soudeležencev, češ da so preveč žaljivi, takoj cinično pristavili: “Se posebej Slovenci smo taki, da bomo najprej poskrbeli za vse tujce (izbrisane), kot za nas same. HLAPCI!”⁴⁴ “Tudi izrazi, kot so ‘bečki konjušar’, ‘slovenelj’ in ‘alpski četnik’ so le ljubkovalni in jih Slovenci naravnost obožujemo. Seveda če niso mišljeni žaljivo ali s kakšnim pejorativnim podpomenom narodnosti.”⁴⁵

Iz zgornjih primerov torej vidimo, kako je izbira in raba posameznih besed integralni del reprodukcije ideologije v medijih, navsezadnje je lahko dokaz diskriminatornega in nestrpnega odnosa. Strinjamo se zato z van Dijkom, ko pravi, da je imenovanje manjšin moralno in interakcijsko tvegano (še posebej med ljudmi, ki drug drugega ne poznajo), zato sta potrebna dodatna pozornost in nadzor.⁴⁶

ARGUMENTACIJA

Princip argumentacije pogosto uporabljamo takrat, ko želimo neko mnenje dodatno podkrepiti, podpreti in obrazložiti. Najdemo ga lahko v slehernem diskurzu: v vsakdanjem pogovoru, parlamentarnih debatah, novinarskem diskurzu ...

Primer novinarjevega argumentiranega stila pisanja je denimo prispevek “Zakaj Neslovenci nimajo pravice do pouka v materinščini”, ki ga je *Mladina* objavila 26. februarja 2001. Avtor začenja prispevek s sklicevanjem na poročevalca Sveta Evrope, ki hvali urejenost pravic manjšin v Sloveniji: “Način, na katerega Slovenija varuje pravice manjšin, je model in primer za mnoge evropske države – tako na vzhodu kot na zahodu ...”. V nadaljevanju novinar izpodbija poročevalčevo izjavo, češ da v Sloveniji živi veliko manjšin, ki so “zelo daleč od kakršnekoli ‘pozitivne diskriminacije’”. Izpodbijanja se loteva temeljito ter z ustrezno argu-

⁴³ Udeleženec spletnega foruma z imenom “nekdo”, Žerdin, A. H., 2001, “Zgodba o sprtih straneh”, <http://www.mladina.si/tehdnik/200128/clanek/belina-2/>.

⁴⁴ Udeleženec spletnega foruma z imenom “Avblus”, Pirc, V., 2003, “Slovenski rasizem”, <http://www.mladina.si/tehdnik/200328/clanek/rasizem/>

⁴⁵ Udeleženec spletnega foruma z imenom “Avblus”, Pirc, V., 2003, “Slovenski rasizem”, <http://www.mladina.si/tehdnik/200328/clanek/rasizem/>.

⁴⁶ van Dijk, 1997, 174.

mentacijo, in sicer najprej poda nekaj statističnih podatkov popisa iz leta 1991, iz katerih je razvidno, da je “poleg Slovencev živelo še 53.688 Hrvatov (2,74 %), 47.097 Srbov (2,4 %), 26.725 Muslimanov (1,36 %), 12.237 Jugoslovanov (0,62 %), 8499 Madžarov (0,43 %), 4233 Črnogorcev (0,22 %), 4412 Makedoncev (0,22 %), 3558 Albancev (0,18 %), 3063 Italijanov (0,16 %), 2282 Romov (0,12 %), 546 Nemcev (0,03 %), 322 Čehov (0,02 %) in manjše število nekaterih drugih narodov”, nato pa še zgodovinski opis o nedvomni avtohtonosti nekaterih manjšin na slovenskem ozemlju – predvsem Srbov, Hrvatov in Nemcev. Tako avtor s sklicevanjem na številnost in avtohtonost podaja argumente o neupravičeno zanemarljivem položaju drugih manjšin, ki niso pod zaščito slovenske zakonodaje, s čimer namiguje na nižjo stopnjo tolerance Slovencev pri urejanju pravic manjšin v primerjavi z oceno poročevalca Sveta Evrope.

Van Dijk kot primer udejanjanja principa argumentacije navaja parlamentarne debate o imigracijah, manjšinah ali civilnih pravicah, ki se v zahodnih državah ponavadi začnejo z nacionalno samoglorifikacijo, zato da negativne konotacije, podane v nadaljevanju, ne izpadejo tako etnocentrične ali rasistične.⁴⁷ Podoben primer nacionalne samoglorifikacije je tudi naslednji začetek izjave udeleženca Mladininega spletnega foruma: “Slovenci smo res en dobronar in gostoljuben narod”, ki se nadaljuje z argumentom o domnevni strpnosti Slovencev: “Plačujemo šolanje v tujem jeziku, plačali bomo izbrisanim, ker se jim ni ljubilo obrisati po letu 1991 ... Samo naj še kdo reče, da nismo strpni. Smo, trapasti pa ravno toliko. Druge trepljamo, ko pljuvajo v našo skledo.”⁴⁸ Z uvodom o dobronarstvu in gostoljubnosti Slovencev skuša udeleženec spletnega foruma “ublažiti” svoje negativno mnenje, češ da drugim samo plačujemo in zato živijo na naš račun.

Še en način argumentacije, ki skuša dejanja ali odločitve prikazati kot manj negativna, je ta, da jih prikaže kot koristna. Temu pravimo *navidezna empatija*.⁴⁹ V nasprotju s prikazovanjem imigracijskih restrikcij ali omejitev manjšinskih pravic kot koristnih za žrtve se s to argumentacijo okrivijo žrtve za negativne odločitve in nestrpen odnos do njih. Skratka, na ta način se skuša žrtve, imigrante, manjšine prikazati kot glavni vzrok za težave v neki državi. Tako na primer udeleženec spletnega foruma argumentira, zakaj so v bistvu pripadniki bivših repub-

---

⁴⁷ van Dijk, 1997, 172.

⁴⁸ Udeleženec spletnega foruma z imenom “Neznanec”, Šuljič, T., 2003, “Pouk srbščine v Mariboru”, http://www.mladina.si/teednik/200344/clanek/uvo-manipulator--tomica_suljic/.

⁴⁹ van Dijk, 1997, 172.

lik Jugoslavije eden glavnih vzrokov za slabo denarno stanje bivše države oziroma dober razlog za njen razpad: “Mar ni ’jug’ v slovenski šovinistični optiki vedno nastopal kot ta, ki molze Slovenijo?” Ta predsodek ima dodatno lastnost, da je resničen. 1/7 prebivalcev juge – Slovencev je nosila več kot pol izvoza v tujino za celo Jugoslavijo in te devize so se potem po principu bratske pomoči valile v bosno, srbijo, kosovo itd. Jest ne vidim nobenega šovinizma tule, ampak enega temeljnih razlogov, da smo prekinili z Jugoslavijo. Torej enega temeljev osamosvojitve, ki jo po moje avtor tule tudi napada.”⁵⁰

Zelo pogost princip argumentacije v tekstih ali govorih, kot navaja van Dijk, pa je tudi t. i. *preobrat*,⁵¹ češ ne “oni”, “mi” smo žrtve, ne “oni”, “mi” smo na slabšem. Tako denimo udeleženka naslednje izjave meni, da se bodo morali Slovenci maščevati, da ne bodo več na slabšem, saj jim “nihče ne bo vsiljeval južnjaške kulture”, ki je “primitivna in nezrela za kakršnokoli asimilacijo”. V nadaljevanju mnenje o slovenskem maščevanju argumentira z naslednjim: “Govorim o kulturi in ne o narodih oz. nacijah. Ko smo že pri njih, se naj navežem na zgodovino. V času turških vpadov so bili južnoslovanski narodi pod Turško oblastjo. Zato tudi nikoli niso imeli kapitalizma. Ampak ni o tem debata. Kmetje v Bosni niso bili le to, pač pa so se ob slabi letini podali na roparske napade. Imenovali so se akindžije. Iz Srbije pa so prihajali mortolozi. Sužnje, ki so jih pripeljali so prodali za janičarje ponavadi Dubrovniku. Enostavna formula, bi rekel. Ko nimaš, enostavno ukradeš. Tako blizu kot smo si s temi narodi, pa tako različna kultura. Da se vrnem na citat. Kako zelo so se komunisti trudili zmešati ti dve sosednji kulturi, pa so na koncu dobili desetletje dolgo vojno. Primeri iz zahodne Evrope dokazujejo, da se Slovenci brez problemov vključujejo med domačine, južni slovani pa ne. Enako Turki. Pa ne, da bi imel kaj proti tem narodom, nasprotno jih spoštujem, saj so se obdržali kljub jarmu Turkov. Tudi v Sloveniji so že desetletja, pa ne spoštujemo naše kulture, jezika, celo zaničujejo ga. Ne vsi, poznam posamezne pripadnike teh narodov, ki so se odlično ujeli med nami. Torej se da. Ne bi pa dopustil, da bi prihajali do nekakšnih kompromisov. Da bi uvajali dvojezičnost in podobno.”⁵²

⁵⁰ Udeleženec spletnega foruma z imenom “Neznavec”, Štefančič jr., M., 2004, “Zbrane misli velikega igralca”, http://www.mladina.si/tehdnik/200406/clanek/slo-tema--marcel_stefancic_jr/.

⁵¹ van Dijk, 1997, 172.

⁵² Udeleženec spletnega foruma z imenom “Gebls”, Žerdin, A. H., 2001, “Zgodba o sprtih straneh”, <http://www.mladina.si/tehdnik/200128/clanek/belina-2/>.

PRIPOVEDOVANJE ZGODB

Iz načina pripovedovanja zgodb v nekem diskurzu lahko prav tako sklepamo o prisotnosti stereotipov in predsodkov. Prispevek "Družba nas zaničuje, zakaj bi se ji prilagajali"⁵³ je eden izmed takih primerov, napisan na podlagi zgodbe. V njem skuša novinarka predstaviti problem etničnih manjšin v slovenski družbi z intervjujem dveh dijakov, ki ji pripovedujeta zgodbo o svojem življenju v Sloveniji kot pripadnika etničnih manjšin z območja bivše Jugoslavije. Prispevek večinoma povzema njune komentarje o tem, da je slovenski značaj "zelo nestrpen, zelo vase zaprt in zelo hinavski". Zdi se, da novinarka z njuno zgodbo in izkušnjami skuša sporočiti problem nestrpnosti Slovencev. A ne glede na njune povzete in citirane komentarje s svojimi vmesnimi pripombami in mnenji tudi sama sporoča svoje stereotipne poglede na etnične manjšine z območja bivše Jugoslavije, zaradi česar sporočilo prispevka deluje protislovno. Tako denimo hvali odlično slovenščino Marka P. in Eda M., češ "da se ju ne bi sramovala niti fonetična služba na nacionalni RTV". Obenem pa tudi trdi, da jo preseneča ("na moje presenečenje"), da govorita v tako "čisti slovenščini", s čimer bralcu prispevka razkrije svoje stereotipno prepričanje o etničnih manjšinah s področja bivše Jugoslavije – da so namreč jezikovno neprilagojeni. Takšna "sprenevedanja" (saj so jezikovno neprilagojeni, se pa najdeta dva, ki govorita v čisti slovenščini) so stalne prakse novinarskega poročanja. Kot pravi van Dijk, to so t. i. *pozitivne zgodbe, zgodbe uspeha*⁵⁴ o posameznih članih manjšinskih skupin, za katere je značilno, da izstopa posameznikova izjemnost, nadarjenost, kulturna prilagojenost ..., s čimer večina (oziroma pozitivni "mi") dosega dvojni učinek: (1) zanikanje lastne nestrpnosti, saj slavi, hvali posamezne člane manjšinskih skupin, ki jim očitno pri kulturnem in jezikovnem prilagajanju lahko uspe, (2) utrjevanje svojega dominantnega – večvrednega položaja v družbi s tem, ko poudarja, da pri prilagajanju lahko uspe le nekaterim, sicer izjemnim posameznikom neke manjšine, ne pa vsem. S pozitivnimi, uspešnimi zgodbami člani večine torej implicitno, latentno sporoča o svoji stereotipizaciji oziroma kategorizaciji lastnosti drugih na osnovi njihove skupinske pripadnosti.

---

⁵³ Jud, A., 2001, <http://www.mladina.si/tehdnik/200108/clanek/slovenscina2/>.

⁵⁴ van Dijk, 1997, 9.

ZAKLJUČEK

Z obravnavo Mladininih prispevkov in spletnih forumov smo skušali prikazati, kako se lahko s strukturami diskurza udejanja in širi sovražni govor, katerega besede prispevajo k reprodukciji nestrpnosti, zaničljivega, inferiornega in ponižujočega odnosa do etničnih manjšin z območja bivše Jugoslavije, ki živijo v Sloveniji. Zlasti besedišče spletnih forumov je bilo bolj ali manj alarmno, hiperbolično, žaljivo itd., ves čas je denotiralo negativne emocije, predsodke in stereotipe, okrog katerih so bili vpeti koncepti strahu, zmedenosti, ogroženosti, ksenofobije ipd. V novinarskih prispevkih je bilo to še posebej očitno takrat, kadar je bilo takšno izražanje subtilno in indirektno, kar je, kot pravi van Dijk pogost pojav “modernega” rasizma.⁵⁵ Na tej točki smo lahko zato še posebej zaskrbljeni nad samim področjem ideologije, prepričan in vrednot, ki jih predstavljajo slovenski mediji, medtem ko pišejo o etničnih manjšinah z območja bivše Jugoslavije.

Po drugi strani pa ugotavljamo, da so novinarski prispevki tudi učinkovit medij za ugotavljanje javnomnenjske klime. Namreč spletni forumi, ki jih nekateri mediji omogočajo zato, da bralci izrazijo svoje mnenje o njihovih prispevkih, so idealen ventil za “sproščanje” lastnih, tudi negativnih mnenj, s tem pa tudi idealen medij za ugotavljanje javnega mnenja. Včasih celo bolj kot javnomnenjske raziskave, ker si udeleženci spletnih forumov zaradi same anonimnosti “upajo” povedati več. Velika pomanjkljivost nekaterih slovenskih medijev je po našem mnenju, da ne omogočajo bralčevega odziva na objavljene novinarske prispevke prek spletnih forumov na njihovih spletnih straneh, saj tako spregledujejo številne in različne komentarje, zaradi katerih bi lahko postale njihove vsebine bogatejše, bolj pluralne in manj pristranske.

BIBLIOGRAFIJA

- Erjavec, K. (1999): *Novinarska kakovost*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Erjavec, K. (1999): *Pojem novinarske kakovosti*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Fowler, R. (1991): *Language in the news*, Routledge, London.
- Hromadžić, H. (2003): “On-line forumi”, v: Trplan, T., Autor, S., Kuhar, R., ur., *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti* 03, Mirovni inštitut, Ljubljana, 98–111.

---

⁵⁵ van Dijk, 1997, 175.

- Jalušič, V. (2001): "Ksenofobija ali samozaščita?", v: Petković, B., ur., *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 01*, Mirovni inštitut, Ljubljana, 12–43.
- Košir, M. (1998): *Nastavki za teorijo seminarских vrst*, Ljubljana, DZS.
- Kuhar, R. (2001): "Zgrabiti in izgnati", v: Petković, B., ur., *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 01*, Mirovni inštitut, Ljubljana, 44–55.
- Kuzmanić, T. A. (2001): "Rasizem in ksenofobija, ki da ju v Sloveniji ni", v: Petković, B., ur., *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 01*, Mirovni inštitut, Ljubljana, 56–77.
- Kuzmanić, T. A. (2002): "Ksenofobija v nekdanji SFR Jugoslaviji in v postsocialistični Sloveniji", v: Kuhar, R., Trplan T., ur., *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 02*, Mirovni inštitut, Ljubljana, 14–33.
- Kuzmanić, T. A. (2003): "Kaj (ne)strpnost je in kako jo lahko kot koncept uporabljamo/zlorabljam?" v: Trplan, T., Kuhar, R., ur., *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 03*, Mirovni inštitut, Ljubljana, 151–152.
- Poler, M. (1997): *Novinarska etika*, Magnolija, Ljubljana.
- Bajec, A., ur. (1994): *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, DZS Ljubljana.
- Terček, F. (2003): *Problemi informacijske (ne)dostopnosti*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- van Dijk, T. A. (1997): *Discourse as Social Interaction*, Sage Publications Ltd., London.
- Whillock, R. K. (1995): "The Use of Hate as a Stratagem for Achieving Political and Social Goals", v: Slayden, D., ur., *Hate Speech*, Sage Publications Ltd., London.

Elektronski viri:

- Bošnik, L. (2002): "Islam v zahodnih medijih", *Medijska preža*, <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/15/svet>.
- Janović, N. (2003): "Balkan v podobi", *Medijska preža*, <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/17/analiza/>.
- Kotnik, A. (2003): "Islam Bav bav Alah1", *Medijska preža*, <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/16/analiza>.
- Krašovec, P. (2004): "Mediji, propaganda, manipulacija, zarota", *Medijska preža*, <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/19/mjezik/>
<http://www.mladina.si>
- Pajnik, M. (2003): "Islam: Spektakularno o džamiji", *Medijska preža*, <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/16/analiza/>.